

Sofisti in sofizem

Kdo so bili SOFISTI?

Sofisti so bili »učitelji«, ki so poučevali mlade državnike in plemstvo. Bili so spretni uporabniki filozofije in retorike (umetnost/veščina besede/govorjenja/prepričevanja). Poučevali so glasbo, matematiko in atletiko. Trdili so, da učijo arete (vrlino; ki se zadeva določene panoge). Za njihovo poučevanje so bili PLAČANI.

Beseda »sofist« je samostalnik, ki izvira iz glagola sophidzo, kar dobesedno pomeni nekoga, ki se ukvarja z modrostjo (sophia), bolj specifično pa se nanaša na nekoga, ki uči modrost.

Kaj je SOFIZEM?

Sofizem je oblika razmišljanja, ki so jo s pomočjo spretnih iger z izrazi (!retoriko!) in pojmi iz ljubezni do besednega spora skušali nadvladati poslušalca.

Eden izmed prvih sofistov naj bi bil Protagora. Še enih par sofistov: Gorgias, Hippias, ..

Sokrat

Je bil prvi večji mislec na zahodu. Iskal je resnico skozi dialog in mišljenje.

Sokratska nevednost: Sokrat vselej izhaja iz trditve, da nič ne ve, in se tako v odnosu do sogovornika raje postavi v položaj nekoga, ki se mora še vsega naučiti, kot v položaj nekoga, ki naj bi poučeval.

Kaj je VRLINA?

Vrlina: moralno, značajska pozitivna lastnost (iz SSKJ-ja).

Sokrat je razumel, da se človek od vseh drugih stvari razlikuje po svoji duši, je mogel tudi opredeliti, v čem je človekova arete (vrlina): ta ne more biti nič drugega kot to, kar omogoča duši, da je dobra ali da je takšna, kot mora biti po svoji naravi. Tako gojiti arete (vrlino) pomeni storiti, da bo duša kar najboljša, pomeni v polnosti uresničiti duhovni jaz, pomeni doseči cilj, lasten notranjemu človeku, s tem pa tudi srečo.

Toda kaj je za Sokrata vrlina?

Vrlina (vsaka in vse vrline) je »vednost« ali »spoznanje«, nasprotje vrline, torej pregreha (vsaka in vse pregrehe), je oropanost znanosti in spoznanja, je »nevednost«.

Sokratova ironija

V tem primeru je to besedna igra, s katero je poskušal Sokrat sogovornika prisiliti, da bi se zavedal samega sebe. Pod različnimi krinkami, ki si jih je nadeval Sokrat, je bilo vselej videti poteze glavne izmed krink, krinke nevednosti in neznanja. Prav ta krinka je razbesnela nasprotnike: krinka neznanja, ki si jo je imel navado nadeti Sokrat, je bila vselej najučinkovitejše sredstvo za razkrinkavanje navidezne vednosti drugih in za razkrinkavanje njihove korenite nevednosti.

Majevtika

V pravem pomenu pomeni veččino babištva. Sokrat se je zatekel k temu izrazu, da bi označil sklepno fazo ironičnega postopka, v kateri je deloval na dušo, ki je že bila očiščena lažnega znanja in »noseča« resnico, ter ji pomagal, da je rodila, kar je bilo resnično.

Sokrat kot utemeljitelj logike?

Sokratska dialoška metoda ima namreč predvsem etično-vzgojni namen, posebne logične vrednosti. Pogoji za znanost naj bi bilo mogoče povzeti v tem načelu: nič ne moremo trditi o nobenem predmetu, dokler ne poznamo njegovega pjma, njegovega splošnega in večnega bistva. Zatorej naj bi bil postopek, ki se ga je držal Sokrat, da bi prišel do pojma, indukcija, logični prehod od posameznih primerov k splošnemu.

Platon

Teorija duše

Platon je popolnoma spremenil dotedanjo filozofijo in trdno postavil nov mejnik tudi pri razumevanju duše. Po predhodnikih je tako prevzel nesmrtnost in prenosljivost duše. Duša naj bi tako razpeta med duhovnim in materialni svet, pri čemer stremi k temu, da bi s spoznanjem materialnega sveta dosegla duhovni svet oz. svet idej, ki zajema popolno resnico o materialnem svetu. Duša spoznava preko čutnih zaznav, zrenja in razodetja. Duša ima tudi vrojeno oz. a-priori znanje, ki je pravo znanje iz sveta idej. To a-priori znanje nam olajša spoznavanje materialnega sveta in nas tako vodi. Dušo po njegovem tudi ni enotna, ampak je sestavljena iz treh delov: epithymetikóna (čutno spoznanje), thymoeidésa (volja oz. pogum) in logistikóna (uma). Zadnji del je nesmrten in vodilni del duše, ki je tudi »središče resničnega sveta«. Tako je duša duhovno-vodstveni del telesa; brez nje telo ni živo. Na osnovi razdelitve duše je Platon naredil tudi utopično družbeno delitev, ki bi imela tri razrede, pri čemer bi vsak razred imel lastnost enega dela duše; delavski razred je ustrezal čutnemu delu, vojaški/čuvarski razred voljnemu in voditeljski/filozofski razred umskemu delu duše. Kakor morajo deli duše sodelovati skupaj, tako naj bi tudi družbeni razredi sodelovali med seboj in tako prispevali k boljšemu razvoju družbe kot celote.

Teorija države

Država je napisana v obliki dialoga med Sokratom (glavni govorec skozi katerega Platon podaja svoje ideje) in ostalimi Atenčani. Idealna država, oblast najboljših, naj bi bila zasnovana na razredni delitvi družbe ter podreditvi interesov posameznika v splošno korist skupnosti (države). Platon razlikuje tri razrede glede na dolžnost do skupnosti: trgovce in obrtnike, vojake ali čuvaje ter vladajoče (modreci, filozofi). V procesu državne vzgoje in izbora naj bi duhovno najsposobnejše vzgajali za naloge, ki jih čakajo v teoriji in praksi. Voditeljski položaj kot »kralji filozofov« bi dosegli šele po vsestranskih

preizkušnjah in po petdesetem letu starosti. Pri opravljanju dolžnosti za skupnost jih ne bi smela ovirati niti družina niti zasebna lastnina.

Aristotel

Nikomahova etika (je sestavljena iz 10ih knjig)

Nikomahove etika se začne s Aristotelovo Himno vrlini. V njej je vrlina predstavljena kot najvišji cilj vsakega človeka, za katerega si prizadevamo celo življenje.

Etika je nauk o dobrem. Nadrejeni smoter je najvišje dobro – sreča. Pozitivne lastnosti človeka so vrline, delimo jih na razumske in moralne. Odvisne so od naše volje, težijo k sredini – zmernosti. Človekova dejanja so hotena ali nehotena. Nehotenim sledi obžalovanje. Za hoteno dejanje se odločimo po lastni volji, zanj prevzamemo odgovornost. Prijateljstvo je povezano z vrlino in za življenje neogibno potrebno. Prijateljstva se delijo na prava, izkoriščevalna in »zabavna«. Temeljijo na sožitju. Med sorodniki so močnejša, ker sorodnike vežejo sorodstvene vezi. S prijateljstvom so povezani tipi ureditev držav - prijateljstvo in državna ureditev se porušita, če se poruši harmonija med njunimi deli.

Prva knjiga: Opredelitev etike in bistvo srečnosti

Vsaka umetnost, vsako dejanje in odločanje, teži po splošnem mnenju k nekemu dobru. Od tod prihaja oznaka, po kateri je »dobro« »smoter, h kateremu vse teži«. Smoter je torej lahko cilj prizadevanja ali pa prizadevanje samo. Pogosto je cilj prizadevanja pomembnejši od prizadevanja.

Oblike dejanja, umetnosti in znanosti so različne, prav tako pa so različni tudi smotri. Nekateri smotri so podrejeni, drugi pa nadrejeni. Podrejeni smotri so podrejeni nadrejenim in imajo le zaradi nadrejenih smotrov svojo veljavo. Nadrejeni (končni) smoter je »najvišje dobro«.

»Najvišje dobro« lahko najdemo na področju tiste znanosti, ki je najvplivnejša in vodilna. Takšna pa je politična znanost. Ta si namreč prizadeva državljanom privzgojiti lastnosti, jih narediti dobre in jih vzpodbuditi k poštenju. Njej so podrejene druge, prav tako pomembne dejavnosti: gospodarstvo, govornišstvo, strategija. Ker politična znanost gradi na vseh drugih in povzema smotre sebi podrejenih znanosti, je njen končni smoter človeku najvišje dobro.

Najvišje dobro, ki ga lahko s svojimi dejanji dosežemo, je srečnost – sreča. Torej je srečnost popolna in samozadostna ter končni smoter vseh dejanj.

Srečnost lahko dosežemo s dobrinami. Dobrine se delijo na zunanje, telesne in duševne dobrine. Najpomembnejše so duševne, a tudi telesne so potrebne za dosego srečnosti. Pravzaprav je srečnost sama najvišja med vsemi človeškimi dobrinami. Srečnost si lahko pridobimo z vrlino, naukom in vajo.

Srečen človek je tisti, ki dela vse v skladu s popolno vrlino in je v zadostni meri deležen tudi zunanjih dobrin v toku celega življenja. Po človekovi smrti srečnost njegovih potomcev na mrtvega bistveno ne vpliva.

Srečnost ima svojo vrednost in je vzrok vseh naših dejanj.

Vrline so pozitivne lastnosti človeka. Delimo jih na razumske in npravstvene(moralne). Med razumske tako spadajo modrost, bistrost in pametnost, med moralne pa plemenitost in umerjenost(zmernost).

Druga knjiga: Vrline

Razumske vrline se razvijajo z učenjem na izkušnjah dalj časa.

Moralne vrline pa izvirajo iz morale. Pridobimo si jih z izkušnjami. Tako postanemo pravični, če ravnamo pravično, zmerni, če poizkušamo živeti čim bolj zmerno... Na tak način se vrlina izoblikuje iz dejanj. Vrline so torej privzgojene. Zato je potrebno otroke že v zgodnji mladosti učiti, kaj je prav in kaj ne, saj se bodo njihove moralne vrline le tako razvile.

Vzgoja pa mora biti v skladu z razumom. Paziti moramo, da vrline ne propadejo zaradi pomanjkanja ali pretiravanja. Npravstvene vrline se razvijejo ob občutku užitka ali bolečine, ki nam ga povzročajo. Tako večkrat storimo kaj slabega, da bi lahko uživali in opustimo kaj koristnega, da bi se izognili bolečini. Platon o tem pravi, da se moramo navaditi na veselje in žalost ob tistih stvareh, kot je treba. To pa je bistvo pravilne vzgoje.

Vsaka vrlina je povezana z občutkom ugodja ali neugodja. Ljudje postanemo zaradi ugodja ali neugodja slabi, ker si želimo ali pa se izogibljemo stvarem, ki se jim ne bi smeli. Vrlina je dejavnost, ki je usmerjena k najboljšemu, hudobija pa k najslabšemu.

Vrline si pridobivamo z dejanji. Ta morajo biti narejena zavestno, na podlagi samostojne odločitve. Dejanje mora biti tudi storjeno z vso odločnostjo in brez omahovanja. Vrline so pridobimo z večkratnim ponavljanjem teh dejanj – z vajo(Človek postane pravičen, če dela pravična dejanja.). Kdor ne dela takšnih dejanj, si ne more privzgojiti vrline.

Vse duševne pojave lahko razdelimo na strasti (poželenje, jeza radost, predrznost), zmožnosti (vse, zaradi česar postanemo zmožni strasti) in zadržanja. Zadržanja nam omogočajo, da zavzamemo do strasti nek odnos, ki pa je lahko pravilen ali nepravilen. Iz tega lahko sklepamo, da so zadržanja vrline.

Vrlina teži k sredini – zmernosti – kot svojemu smotru. Da se vrlina pravilno razvije, moramo paziti, da najdemo srednjo pot med pomanjkanjem in pretiravanjem (Strasti ne smemo popolnoma zatreti ali pa je ne nadzorovati – moramo jo nadzorovati v pravi meri.).

Strasti, kot so škodoželjnost, nesramnost, zavist, so že same po sebi škodljive, zato tu srednja mera ni prava – moramo jih zatirati.

Tretja knjiga: Moralne vrline

Človekova dejanja so lahko hotena ali nehotena.

Nehoteno je to, kar se stori prisilno ali iz nevednosti. Na nehotena dejanja ne moremo vplivati. Včasih pa storimo kakšno dejanje iz strahu pred večjim zlom ali za dosego kakšnega plemenitega namena. Takšna dejanja so mešana, vendar bolj hotena kot ne. Za dejanje se namreč odločamo svobodno po premisleku. Res pa je, da dejanja nikoli ne bi izvršili, če ne bi bili v njegovo izvršbo prisiljeni. Zato takšnih dejanj ne smemo obsojati.

Pogostokrat je potrebno izbirati med tistim, kar je lahko in tistim, kar je prav. Vsak človek se mora odločiti po svoji vesti, katero možnost bo izbral.

Nekatera zla dejanja so storjena iz nevednosti, torej niso hotena. Vendar pa lahko za nehotena dejanja štejemo le tista, ki jim kasneje sledi obžalovanje. Kdor dela iz nevednosti, dela nehote, če svoje dejanje obžaluje. Če pa ne čuti obžalovanja, stori »ne hoteno« dejanje.

Za hoteno dejanje se vsak človek odloči sam po lastni volji in zanj prevzame tudi odgovornost.

Odločitev je nekaj hotenega, toda vse, kar je hoteno, ni tudi odločitev. Odločitev je nekaj, kar smo sprejeli po tehtnem razmisleku. Odločitev je izbira med dvema možnostma.

Želja je nekaj hotenega, a od odločitve se razlikuje v tem, da je lahko usmerjena tudi k nečemu, česar sami ne bomo nikdar storili. Želja je usmerjena k samemu smotru, odločitev pa k sredstvom za dosego tega smotra.

Odločitev tudi ni mnenje, kajti mnenje imamo lahko o katerikoli stvari, odločitve pa ne moremo sprejeti o vseh stvareh. Dobro odločitev hvalimo zato, ker je pravilna, mnenje pa hvalimo, če ustreza resnici.

Preudarjanje

Preudarjamo lahko le o tem, kar se zgodi pod našim vplivom. Predmet preudarjanja in odločitve je isti, a predmet odločitve je bolj jasno opredeljen od predmeta preudarjanja.. Odločitev ponavadi sledi preudarjanju.

Želja je usmerjena k smotru. Predmet želje je nekaj, kar je dobro oz. kar se zdi dobro. Sredstva za dosego smotra so predmet preudarjanja in odločitve.

Vrlina je odvisna od nas. Od nas je odvisno, ali bomo nekaj storili ali ne. V naši moči je, da delamo ali ne delamo dobra in zla dejanja. Od naših dejanj pa je odvisno, ali smo dobri ali slabi. Torej je od nas samih odvisno, ali smo krepostni ali ne. Posamezna dejanja oblikujejo našo osebnost. Sposobnosti (tudi vrline) se izpopolnjujejo s ponavljanjem posameznih dejanj.

Tako kot vrline je hotena tudi hudobija.

Hrabrost je sredina med strahom in predrznostjo. Strah je pričakovanje zlega. Prav je, da se nekaterih stvari bojimo, ne smemo pa se bati reči, ki niso plod hudobije. Najhujši strah, ki ga lahko človek doživi, je smrtni strah. Pogumen je tisti, ki se ne boji lepe smrti.

Nekateri se bojijo tudi stvari, ki bi se jih v resnici nihče ne smel bati.

Ena skrajnost hrabrosti je predrznost. Mnogi predrzneži so v resnici bahači in strahopetci, ki le hlinijo hrabrost.

Druga skrajnost hrabrosti pa je bojzljivost. Bojazljivci ne poznajo upanja, zato se bojijo vsega. Eno najbolj strahopetnih dejanj je samomor. Samomor je namreč beg pred življenjskimi preizkušnjami.

S pojmom državljanska hrabrost označujemo pripravljenost državljanov, da se bojujejo za svojo domovino in sodržavljanje. Izvira iz občutka časti in pripadnosti.

Srd lahko podžiga hrabrost, a prava hrabrost je tista, ko hraber človek sprejema zavestne odločitve.

Samozavesti ljudje niso hrabri. Njihov pogum namreč izvira iz njihovih uspehov, zato lahko hitro usahne, če doživijo kakšen neuspeh.

Umerjenost (zmernost) je srednja mera v odnosu do užitkov. Užitke sicer delimo na telesne in duševne. Človek je umerjen, če se zna kontrolirati pri vdajanju užitkom. Razbrzdani človek pa svojega predajanja užitkom ne more krotiti.

Osma knjiga: Prijateljstvo

Prijateljstvo je v tesni zvezi z vrlino. Za življenje je neogibno potrebno. Nihče ne more živeti brez prijateljev.

Poznamo več vrst prijateljstev: prijateljstvo do staršev, otrok, tujih ljudi, do partnerja....

Prijatelja združujejo podobne in različne lastnosti. Drug drugega dopolnjujeta in s tem tvorita neko celoto.

Prijateljstva in tudi ljubezen se delijo v tri oblike:

- prijateljstvo obojestranske naklonjenosti: pravo prijateljstvo
- prijateljstvo iz nagibov koristnosti: oba ali le eden od »prijateljev« prijateljuje(ta) z drugim zato, ker si obeta od drugega neko korist
- prijateljstvo iz nagibov prijetnosti: »prijateljstvo za zabavo«.

Od vseh treh tipov prijateljstva je le prvo pravo in ima možnost, da traja dalj časa. Najbolj šibko je prijateljstvo iz koristoljubnosti, ker se konča s koncem koristi.

Prijateljstvo iz nagibov prijetnosti je najmanj obvezujoče. Takšna prijateljstva se sklepajo med mladimi, kajti njihovo bistvo je le uživanje. So neobvezujoča in lahko se pretrgajo.

Prijateljstvo, ki temelji na prekašanju – med podrejeno in nadrejeno osebo (oče in sin, mož in žena).

Tovarištvo – prijateljstvo, ki temelji na pripadnosti skupini.

Vsaki obliki prijateljstva ustreza posebna oblika državne ureditve:

Osnovne oblike: kraljevina, aristokracija in timokracija.

Izmed osnovnih oblik je najboljša kraljevina, najslabša pa timokracija. Slednja temelji na premoženjskih stopnjah.

Iz kraljevine se lahko razvije tudi tiranija. Obe obliki sta monarhični, a tiran ima pred očmi le lastno korist, kralj pa skrbi za ljudstvo.

Aristokracija je državna ureditev, kjer vlada bogatejši sloj. Lahko preide v oligarhijo, če se oblast ne menja in gledajo oblastniki le na lastno korist.

Iz timokracije je možen prehod v demokracijo. V demokratičnem sistemu je oblast v rokah ljudstva.

Podobne ureditve kot v državi lahko najdemo tudi v družinah.

Vsa prijateljstva temeljijo na nekem sožitju. Prijateljstva med sorodniki so močnejša, ker sorodnike vežejo tudi sorodstvene vezi. Starši svoje otroke sprejemajo kot del sebe, otroci pa jih spoštujejo, ker vedo, da so starši vzrok njihovega bitja. Med brati in sestrami prevladujejo tovariški odnosi.

Vez med možem in ženo je utemeljena že v naravi, ker se skupaj dopolnjujeta v eno, iz katerega se poraja novo življenje.

Tako prijateljstvo kot državna ureditev se porušita, če se poruši harmonija med njunimi deli.

DODATEK:

Racionalizem: odločilen je razum; redukcija; Descartes: »Mislim torej sem!«

Empirizem: odločilna je izkušnja; indukcija (John Locke). Človeška zavest izvira izključno iz čutov ali izkušenj. Empirizem se je razvil kot nasprotje racionalizma.

Nemška klasična filozofija (vrhunec meščanske filozofije): Kant pravi, da če ne bi bilo izkušnje ne bi bilo razuma. Razum se ukvarja z bogom.